

DOĞU - BATI İLİŞKİLERİNİN MAHIYETİ HAKKINDA (XIII. Yüzyılda)

Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir YUVALI*

Doğu - Batı dünyasını karşı karşıya getiren haçlı seferleri, görünüşde dinî sebeplere dayanmakta ise de, temelinde ekonomik ve siyasî amaçlar vardı. Gerek doğuda ve gerekse batıda haçlı seferlerinin sebep ve sonuçları ile ilgili araştırmalar incelendiği zaman bu görüş doğrulanmaktadır⁽¹⁾. Aynı yüzyılın diğer bir önemli olayı da, her iki dünyayı karşı karşıya getirmesi bakımından dikkatleri üzerine çeken Moğol harekâtıdır. Batılı araştırmacılar, Papalar'ın doğuya göndermiş oldukları misyoner raporları ve karşılıklı yazılan mektuplara istinâden kıymetli araştırmalar ortaya koydukları halde, doğuda ve bilhassa İslâm ülkelerinde bu konu üzerinde durulmamıştır⁽²⁾. Oysaki bu harekât doğu ve batı kaynaklarının ışığında ele alındığı takdirde, harekâtın doğurduğu siyasî, ekonomik ve etnik neticeler daha iyi aydınlatılmış olacaktır. Böylece adigeçen yüzyılda, Hristiyan dünyasının, Moğollar ve dolayısıyla da Türkler hakkındaki düşünceleri ortaya konabilir. Ayrıca Papalar'ın zamanına göre bu yeni ve güçlü kavimleri Hristiyan dinine kazandırabilme çabaları ve bilhassa şark Hristiyanlarının bu konudaki faaliyetleri daha sonraki ve bilhassa günümüzdeki hadiseler ile yakından ilgili olması sebebiyle üzerinde durulması gereken bir hususdur.

Cengiz Han ve torunu Batu'nun batı seferlerinden kısaca bahsetmek suretiyle, Altınordu devletinin kuruluşu ve yayılma politikası ile Türk kavimlerinin devlet yönetimindeki etkinlikleri açıklanmış olacaktır. Çünkü,

(*) Fırat Üniversitesi, Fen - Ed. Fakültesi, Tarih Bölümü.

- (1) G. Schlumberger, *Byzance et Croisades*, Paris, 1927, ss. 214 - 220; G. Ostrogorsky, *Histoire de L'État Byzantin*, Paris, 1983, ss. 380 - 400; P. Pelliot, *Mélanges sur l'époque des Croisades, Extrait des mémoires de l'Académie*, t. XLIV, Paris, 1945, ss. 50 - 64.
- (2) J. Richard, *La papauté et les mission d'Orient au Moyen Age, XIII.-XV. siècle*, Rome, 1977, P. Pelliot, "Les Mongols et la papauté", II, *Revue de l'Orient chrétien*, XXIII, 1924.

Cengiz Han'ın kurduğu devlete "Türk-Moğol İmparatorluğu" adının verilmesi ancak, XIII. yüzyıldaki siyasî ve etnik gelişmelerle açıklanabilir. Cengiz Han, 1209 yılında devletin idarî teşkilatının kurulmasında görev alacak olan Uygur, Karluk ve Kırgız Türklerini kolayca hâkimiyeti altına almıştır⁽³⁾. Diğer taraftan, 1215 tarihinde bizzat Cengiz Han'ın başlattığı batı seferi sonunda yüzyılın en güçlü Türk-İslâm Devleti olarak kabul edilen Harzemşahlar, Moğollar karşısında beklenen direnci gösterememiştir. Onların batısında kalan topraklar ise, siyasî bakımdan parçalanmış olup, Halife'nin Moğollar'a karşı birlik çağırısı neticesiz kalacaktır. Böylece daha yüzyılın ilk çeyreğinde, Bağdat Abbasi Halifeliği, İsmâîlîler ve Eyyûbîler hariç tutulursa hemen bütün Önasya, Moğol hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmıştır.

Adıgeçen yüzyılda Papalık ve Avrupa Devletleri'nin durumuna gelince; haçlı seferlerinden beklenen netice alınamamış, bu yüzden bilhassa Papalık büyük nüfuz kaybına uğramış, dolayısıyla Avrupa Devletleri için millî menfaatlar ön plâna geçmiştir.

Avrupa ve Önasya'daki siyasî teşekkülleri tehdit eden Moğol harekâtı, yukarıda bahsettiğimiz dönemde ortaya çıkacaktır. Önasya'ya yönelik birinci batı seferinin sonlarına doğru, Cengiz Han, damadı Tuğaçar ile ünlü kumandanlarından Cebe ve Sübötay Noyanları Kafkasya ve Karadeniz'in kuzeyinde yaşamakta olan Kıpçaklar ve Rusya üzerine gönderecektir⁽⁴⁾. Daha sonra bu cephedeki gelişmelere bakıldığı zaman bu görevin bir çeşit keşif harekâtı olduğu anlaşılmaktadır. Moğol kuvvetleri kısa zamanda Aral Gölü'nün kuzeyinden Kırım Yarımadası sahillerine kadar uzanan toprakları kontrolleri altına alacaklardır. 1222 tarihinde Kalka suyu civarında Rus kuvvetlerini yenerek Güneydoğu Avrupada etkili olmuşlardır. Bu sefer ile, 5. y. yıldan beri bahsi geçen yörede yaşayan Kıpçak, Kuman, Peçenek ve diğer Türk kavimleri de onlara katılmış, böylece Karadeniz'in kuzeyindeki Moğol hâkimiyeti kalıcı olmuştur. Doğu ve bilhassa Güneydoğu Avrupadaki bu gelişmeler karşısında, başta Rus Dük'ü olmak üze-

(3) Moğollar'ın Gizli Tarihi, Türkçe tercümesi, A. Temir, Ankara, 1948, s. 171; B. Ogel, Sino - Turcica, "Gengiz Han ve Çin'deki Hanedanın Türk Müşavirleri", Taipei, 1964, ss. 5 - 7.

(4) Cüveynî, Târih-i Cehân - guşâ, (nşr. Mirza Muhammed Kazvini) I, London, 1912, s. 95; B. Grekov et A. İakoubovski, L'Horde D'Or et la Russie Paris, 1961, s. 34.

re Polonya, Hongrie⁽⁵⁾ krallarının Papa ve diğer Avrupa Devletlerinden yardım istekleri gereken ilgiyi görmemiştir. Bize göre bunun en başta gelen sebebi, Avrupa Devletleri haçlı seferlerinden beklediklerini bulamadıkları için artık Papa'nın çağrılarına itibar etmemiş olmalarıdır. Çünkü daha 3. haçlı seferinden itibaren bunun belirtileri görünecek, nitekim 4. haçlı seferinde haçlılar Kudüs yerine kendilerini haçlı seferleri için davet eden, haçlı seferleri sırasında ve bilhassa Anadolu'da kılavuzluk vazifesini yerine getiren Bizans İmparatorunu tahtından indirerek İstanbul'da bir Latin Devleti kurulacaktır.

Moğollar'ın Güneydoğu Avrupa'da fethettikleri topraklar üzerinde, babası Cucu'nin ölümünden sonra tahta çıkan Batu'nun 1236 yılında başlattığı sefer, Avrupa tarihi bakımından önemli neticeler doğurmuştur. Bu seferin bir diğer özelliği de, Batu Han'ın sevk ve idaresi altında diğer Moğol şehzadelerinin de katılmış olmasıdır⁽⁶⁾. Batu'nun yanında 1222 Kalka Suyu savaşı kahramanı Sübötey'in de ilerlemiş yaşına rağmen bulunması Türk Devletleri'nde görülen bir gelenek ile yakından ilgili olmalıdır. Buna göre, genç şehzadelerin gerek savaşlarda ve gerekse savaş olmadığı zamanlarda yanlarında tecrübeli kumandan ve devlet adamlarının bulunması, onların her bakımdan yetişmesi için lüzumlu görülüyordu. Bu harekâtın seyri hakkında kısaca bir özet yaparsak, batı dünyasının bu sefer ve doğurduğu sonuçlar üzerinde ısrar sebebi daha iyi ortaya konulmuş olacaktır. Çünkü Hun harekâtından sonra ilk defa Doğu ve Orta Avrupa işgal edilip, Batı Avrupa tehdit ediliyordu. Batu ve emrindeki ordu, İdil Bulgarları ve Kıpçakları hâkimiyeti altına aldıktan sonra, bu yörede onlara karşı duracak kuvvet kalmamıştı. Çünkü 1238 yılında Rus kuvvetleri Moskova'yı terk ederek, kuzeybatı yönüne çekilmişler ve ilerleyen ordu, İlimen gölü kıyısındaki Novgorod şehirlerini almışlardır. Adigeçen yüzyılda İdil nehri üzerindeki Saray şehri ile Novgorod şehirleri, Baltık, Karadeniz ve Hazar denizleri arasında yapılan ticaret için önemli merkezlerdi. Kuzeyin kıymetli kürkleri ile İslâm dünyasının mâmülleri bu merkezlerde pazarlanıyordu. 6 Aralık 1240 tarihinde Rusya'nın o günkü başkenti Kiev'in Moğollar'ın eline geçmesi üzerine Rus Dük'ü Michel Çernigof şehri terk ederek daha batıya kaçmıştır⁽⁷⁾. 1240 ve 1241 yıllarında

(5) Batılı araştırmacılar "Macar" ismi yerine "Hongrie" adını kullanmaktadırlar. Hun Türklerinin hatırası olan bu ismi kullanmayı tercih ettik.

(6) Moğollar'ın Gizli Tarihi, ss. 191 - 192.

(7) B. Spuler, *Les Mongols dans l'histoire*, Paris, 1961, s. 27; B. Grekov et A. İakoubovski, aynı eser, ss. 174 - 177 ve 200 - 201.

ise, Podolya ve Valahya ile Galicya işgâl edilmiş, böylece Polonya ve Hongrie toprakları üzerinde ciddi bir engel ile karşılaşmayan Moğol kuvvetleri 18 Mart 1241 de Karakovi, Oder nehri üzerindeki Breslav, daha sonra Liegnitz ve Wahlstat'ı kontrolleri altına almışlardır. Bu sırada Polanya, Hongrie ve Alman krallarının kuvvetlerinden oluşan 30.000 kişilik bir ordu Moğollar'a karşı koymak istemiş ise de mağlubiyetten kurtulamamışlardır⁽⁸⁾. Bu hadiseden sonra üç kol halinde ilerlemesine devam eden Moğol kuvvetleri bir koldan Viyana şehri yakınlarındaki Nevstadt'ı, diğer koldan da Moravya Silezya'yı işgal ediyorlardı⁽⁹⁾.

Özetlemeye çalıştığımız bu sefer esnasında, Orta ve Batı Avrupa Devletleri Moğollar'a karşı hemen hiçbir varlık gösteremediler. Papa ve Kralların aczi yanında Avrupa halkında görülen Moğol korkusu da önemli bir faktör olmalıdır⁽¹⁰⁾. Çünkü karşı koyan hemen herkes cezalandırıldığı halde Moğol hâkimiyetini kabul edenlerin mal ve canları bağışlanıyordu. Büyük Kağan Ögdey'in ölüm haberi batı dünyası için bir çeşit şans olacaktır. Çünkü yeni Büyük Kağanlık seçiminde hazır bulunmak üzere Batu Han'ın yanında bulunan bazı Moğol şehzadeleri kuvvetleri ile birlikte Karakorum'a dönmek üzere Batu'dan ayrılacaklardır⁽¹¹⁾. Batu ve beraberindeki kuvvetler, ilerlemelerine devam ederek, Spalato ve Kattorolya ulaştıklarında, Alman kralı II. Frederik panik halinde Papa ve bütün Avrupa devletlerini yardıma çağırıyordu. Hongrie kralı IV. Béla ise, Dalmaçya sahillerine sığınmak suretiyle canını emniyete almıştı⁽¹²⁾.

Bu olaylar cereyan ettiği sırada Papa IX. Grégoir, hemen bütün Avrupa devletlerini Polanya, Hongrie ve Almanya'nın yardımına çağırmış ise de beklediği neticeyi alamamıştır. Daha sonra Papa seçilen IV. Innocent, şark hristiyanlarından almış olduğu bilgilere istinâden Moğollar ile barış yapmanın yollarını aramıştır. Nitekim o sırada toplanan Lyon Konsilinde Papa konuyu enine boyuna açıkladıktan sonra dost ve müttefikleri şark hristiyanlarının Moğollar hakkındaki düşüncelerini de açıklayarak, barış için Moğollar'a elçi gönderilmesine karar vermiştir. Varılan kararlar ara-

(8) Guillaume de Rubrouck, *Voyage dans l'empire Mongol*, traduction et commentaire de Claude et R. Kappler, Paris, 1985, s. 16.

(9) B. Spuler, *Aynı eser*, s. 28.

(10) Guillaume de Rubrouck, *Aynı eser*, s. 17. Rubrouck, Avrupa'daki Moğol korkusundan bahsederken, "kralların yanında askerler de aynı korku içinde olduklarından dolayı kimse onların karşısına çıkamıyordu. Üstelik bazıları Moğol sözünü duyunca zelzele varmış gibi sallanıyorlar ve Moğollar'ın mutlaka kazağaçağına inanıyorlardı", demektedir.

(11) B. Spuler, *Aynı eser*, s. 29.

(12) Guillaume de Rubrouck, *Aynı eser*, s. 16.

sında bu yeni kavmi hristiyan dinine kazanmanın yolları ve faydaları yanında şark hristiyanlarının durumu da gözönüne alınmıştır⁽¹³⁾. Görünüşe göre bu kolay olacaktı. Çünkü, Moğollar din ve inanç bakımından töleranslı idiler. İdareleri altında değişik din ve inanışta olanlar vardı⁽¹⁴⁾. Öyleki Kağanlar, şehzadeler ve diğer devlet adamları arasında müslüman, hristiyan ve budistlerin birarada olmaları onları rahatsız etmiyordu.

Papa IV. Innocent, Lyon Konsili'nde alınan karar uyarınca, Moğollara elçi olarak fransiskan rahibi Jean de Plan Carpin'i görevlendirmiştir. Büyük Kağan Güyük'den başka Batu ve bazı şehzade ve noyanlara verilmek üzere mektuplar hazırlanmış, bu mektupların yazılması sırasında gerekli olan diplomatik bilgilerin kaynağı da şark hristiyanları olmuştur⁽¹⁵⁾. Jean de Plan Carpin, Lyon'dan hareketle 3 Şubat 1246 tarihinde Saray şehrine varır, Papa'nın mektubunu ve dileğini Batu Han'a sunar. Elçi 4 Nisan 1246 da Karakurum'a gitmek üzere Saray şehrinde ayrılır ve 24 Ağustos'da Moğollar'ın merkezi Karakurum'a ulaşır. Ve Papanın mektubunu Büyük Kağan'a sunmuştur. Papa, barış teklifi yanında Kağanı hristiyanlığa davet etmektedir. Elçi, Papalık için hazırlanan mektupları aldıktan sonra geldiği yoldan geri dönecek ve ancak Kasım 1247 tarihinde Lyon'a varacaktır⁽¹⁶⁾. Jean de Plan Carpin, taşıdığı mektuplardan başka seyahat notları ile de o zamanki doğu-batı dünyası için oldukça kıymetli malzemeler bırakmıştır⁽¹⁷⁾. Bir diğer husus, uzun yolculuğu sonunda Lyon'a döndükten sonra başta Papa olmak üzere o devirdeki devlet adamlarının sormuş olduğu sorular ile Jean de Plan Carpin'in vermiş olduğu cevaplar da doğu-batı mukayesesi için bir ölçü olabilir.

Jean de Plan Carpin'den sonra başta Papa olmak üzere, İngiltere, Fransa ve Hongrie kralları da Karakurum ve Saray şehrine ve hatta Önsaya'daki Moğol kumandanlarına mektuplar göndermişler ve onlardan da

(13) Jean de Plan Carpin, *Histoire des Mongols*, traduit et annoté par D.J. Becquet et par L. Hambis, Paris 1965, ss. 9 - 10.

(14) J.M. Fiey, *Chrétiens Syriens sous les Mongols*, Louvain, 1975, ss. 7 - 10; Guillaume de Rubrouck, *Aynı eser*, ss. 43 - 44.

(15) J.M. Fiey, *Aynı eser*, ss. 23 - 27.

(16) Jean de Plan Carpin, *Aynı eser*, ss. 10 - 14; J. Richard, "Les causes des victoires Mongoles d'après les historiens occidentaux du XIII. siècle", *Central Asiatic Journal*, XXIII, Wiesbaden, 1979, ss. 108 - 109.

(17) Bu hususda daha geniş bilgi için bak. Jean de Plan Carpin, *Histoire des Mongols*, traduit et annoté par J. Becquet et par L. Hambis, Paris, 1965; Guillaume de Rubrouck, *Voyage dan l'empire Mongol*, traduction et commentaire de Claude et R. Kappler, Paris, 1985.

cevaplar gelmiştir⁽¹⁸⁾. Doğuya gönderilen bu misyonerler arasında taşıdığı mektuplar, Moğollar ve o günkü batı dünyasının düşünce ve arzuları hakkında bıraktığı bilgiler ile dikkatimizi çeken bir diğer misyoner de Guillaume de Rubrouck'tur. Jean de Plan Carpin'den 8 yıl sonra yani 1253 de aynı yolu takiben Saray şehrinde Batu'yu, daha sonra Karakurum'da Papa ve Fransa Kralı Saint Louis adına Büyük Kağan Mengü'yü ziyaret ederek, Papa ve kralın mektuplarını ve dileklerini sunmuştur. Aynı şekilde onların hazırlanmış oldukları mektupları da Papa ve krala getirmiştir. Guillaume de Rubrouck'un yolculuğu ile ilgili hatıraları arasında XIII. y. yıl için oldukça önemli bilgiler mevcuttur⁽¹⁹⁾.

Jean de Plan Carpin, Guillaume de Rubrouck ve diğer misyonerlerin taşımış oldukları mektupların mahiyetine gelince, karşılıklı diplomatik kurallar bir yana bırakılacak olursa yazılış amaçları hemen hemen aynıdır. Papa ve kralın amaçları : Moğollar ile barış yapmak, haçlı seferleri sırasında kendileri için aşılamayan engel olarak kabul etmek zorunda kaldıkları Memlûk Türk devletine karşı ittifak yapmak ve hepsinden önemlisi Çin Denizinden Orta Avrupa ve Akdeniz kıyılarına kadar uzanan toprakların hâkimi Moğollar'ı hristiyan dinine davet sözkonusudur⁽²⁰⁾. Bu dönemde yani 1260 yılına kadar Moğol Kağan, şehzade ve hatta noyanlarının göndermiş oldukları mektuplarda ise, ortak bir askeri harekât ile ilgili kayıt yoktur. Hemen bütün mektuplarda dikkatimizi çeken husus, Papa ve Avrupa devletlerini Moğol hâkimiyetini kabule davet, buna yanaşmadıkları takdirde cezalandırılacaklarını hatırlatmaktadırlar⁽²¹⁾.

Moğollar'ı hristiyanlığa kazanma konusunda şark hristiyanlarından gelmiş olan mektuplar da etkili olmuştur. Moğollar'da, dinî müsamaha o derece ileri idiki, kağanların başhatun ve oğulları farklı dinlere inanabiliyorlardı⁽²²⁾. Bu duruma yakından şahit olan ve bilhassa Moğollar ile id-

(18) P. Pelliot, *Les Mongols et la papauté*, *Revue de l'Orient chrétien*, XXIII, 1923, ss. 26 - 30; XXIV, 1924, ss. 292 - 293; J. Richard, "Sur les pas de Plancarpin et de Rubrouck: la lettre de Saint Louis à Sartag," *Journal des Savants*, 1977, ss. 55 - 59; J. Richard, "Une ambassade Mongole à Paris en 1262", *Journal des Savants*, Paris, 1979, ss. 295 - 296.

(19) Bu konuda daha geniş bilgi için bak. Jean de Plan Carpin, *Aynı eser*; Guillaume de Rubrouck, *Aynı eser*.

(20) P. Pelliot, *Aynı eser*, s. 237; J. Richard, "Ultimatums Mongols et lettres apocryphes", *Central Asiatic journal*, vol. XVII, Wiesbaden 1973, ss. 213 - 214.

(21) J. Richard, *Aynı eser*, s. 216 - 218.

(22) Guillaume de Rubrouck, *Aynı eser*, s. 41.

releri altındaki müslüman halk arasındaki anlaşmazlıklardan da zaman zaman istifade ederek, Moğol noyan ve devlet adamları ile yakınlık kurmayı başaran şark hristiyanlarına göre, bu kavim hristiyan dininin koruyucusu ve yayıcısı olabilirdi. Onlara bu cesareti veren uygulamalar ile ilgili bir örnek vermek gerekirse, Guillaume de Rubrouck'un Mengu Kağan'ı ziyareti esnasında kendisinin de hazır bulunduğu bir sırada kağanın otağında, müslüman, budist ve hristiyan dinlerini temsilen birer yetkili inanç konusunda tartışmışlar ve tartışmalara yer yer kağan da iştirak etmiştir⁽²³⁾.

1260 tarihine kadar Papa ve diğer Avrupa krallarının göndermiş oldukları mektupların mahiyetleri yukarıda açıkladığımız doğrultudadır. Bu tarihten sonra Önasya, Kafkasya ve Batı Türkistan'da Ceniz Han'ın ölümünden sonra kurulacak olan devletler arasında çözüme başlayacak ve daha sonra da mücadeleler görülecektir. 1262 yılında İlhanlı hükümdarı Hülegü'nün Papa ve Fransa kralına gönderdiği mektuplar daha önce gönderilmiş olanlardan farklıdır. Çünkü o tarihe kadar hemen her mektubunda Moğolları müslümanlara ve bilhassa Memlûklar'a karşı ortak mücadeleye davet eden Papa ve diğerlerinin mektuplarına Hülegü evet demiştir. Bir bakıma İlhanlı hükümdarı Papa ve Avrupa krallarını 1260 tarihinde Ayn-calut savaşında mağlup olduğu Memlûklara ortak harekâta davet etmektedir⁽²⁴⁾. Bu maksatla 1262 tarihinde Paris'e bir elçi göndermiştir⁽²⁵⁾. Hülegü'nün göndermiş olduğu mektuplarda, diplomatik kurallar yanında, Cengiz Han'dan itibaren Moğollar'ın batıdaki başarıları sıralanmakta, Papa ve Fransa kralı Moğol hâkimiyetini kabule davet edilmektedirler. Ayrıca Papa ve Fransa kralının dostları olan şark hristiyanlarının da kendisinin yönetiminde olduğunu bildirmekte, Moğollar'a daha önce yaptıkları teklif hatırlatılmaktadır ki, bu teklif her iki tarafın da ortak düşmanı durumunda bulunan Memlûk Devletine karşı askerî harekât için hazır olduğunu bildirmektedir⁽²⁶⁾. Yukarıda belirttiğimiz gibi 1245 yılından beri Papa ve Avrupa devletleri Moğollar'a sürekli bu teklifi yapıyorlardı. Teklif bu defa İlhanlı devleti tarafından Papa ve Avrupa devletlerine yapılıyordu. Hülegü'nün mektubunda dikkatimizi çeken bir diğer husus ise, haçlı seferleri sırasında müslümanlar tarafından esir alınan Avrupalı hristiyanların hürriyetlerine kavuşmalarından söz etmesidir.

(23) Aynı eser, ss. 43 - 44.

(24) Raşidud-dîn, *Câmiu't-tevârih*, nşr. Quatremère, *Histoire des Mongols de la Perse*, Paris, 1836, s. 348.

(25) J. Richard, "Un ambassade Mongole à Paris en 1262", *Journal des Savants*, Paris, 1979, ss. 295 - 303.

(26) Aynı eser, ss. 296 - 297.

XIII. yüzyılın ortalarına doğru Önasya devletleri arasında siyasî bir bloklaşma görülmektedir. İlhanlı ve Bizans devletlerine karşı Altınordu ile Memlûklar arasında dostluk ve işbirliğine dayanan bir yakınlık görülmüyor. Bu devletler arasında jeopolitik bakımdan köprü durumunda bulunan Anadolu Selçuklu Devleti ise, kısmen İlhanlı işgali altında olduğundan dolayı açıktan olmasa bile Altınordu - Memlûk blokuna taraftar görünüyordu. Selçuklu sultan ve devlet adamlarının Memlûk sultanlarına yazmış oldukları mektuplar bu görüşümüzü doğrulamaktadır⁽²⁷⁾. Bizans ise geleneksel politikasını sürdürmüştür. İlhanlı Devleti ile dost olduğu halde Memlûklar ile de ayrı bir anlaşma yapmıştır⁽²⁸⁾. Hülegü'nün bu mektubuna gelen cevaplarda ağırlık noktası; onların, yâni Moğollar'ın hristiyan olmaları ile ilgili idi. Barış ve Memlûklara karşı birlik çağrıları üzerinde fazla durulmamaktadır. Bize göre, bunun sebebi haçlı seferlerinden sonra Papalar'ın prestij kaybı ve Avrupa devletlerinin millî politikaya yönelmiş olmalarıdır. Barış için ise, kendi içersinde parçalanmış ve mücadele halinde bulunan Moğollar artık batı dünyası için tehlike olmaktan çıkmıştır. Buna rağmen, İlhanlı hükümdarları ortak düşman kabul ettikleri Memlûklar'a karşı batı dünyasıyla işbirliği düşüncesini Olcaytu (1304 - 1317) zamanına kadar devam ettirmişlerdir.

Papalar ve diğer Avrupa devletlerinin Moğolları hristiyan dinine kazanabilmek için göstermiş oldukları çabalar da, tıpkı İlhanlı hükümdarlarının Memlûklara karşı ortak askerî harekât çağırısı gibi sonuçsuz kalmıştır. Cengiz Han'ın Önasya'daki mirasçılarında Altınordu, Çağatay ve İlhanlı devletleri, genellikle Türk-Müslüman devletlerin idaresi altındaki topraklar üzerinde kurulmuştu. Batı Türkistan, İran, Anadolu, Kafkasya ve Karadeniz'in kuzeyinde Moğollar'dan önce mutlak bir Türk hâkimiyeti vardı⁽²⁹⁾. Çağatay ve Altınordu devletlerinde, İslâmiyet kuruluşlarından kısa bir süre sonra İslâmiyet resmî din olarak kabul edilecektir. Nitekim Batu'dan sonra Altınordu tahtına geçecek olan Berke daha 1252 tarihlerinde

(27) El-mufaddal, W.G. Tiesenhansen, "Altınordu Devleti Tarihine Ait Mektuplar," Türkçe tercümesi, İ.H. İzmirli, İstanbul, 1941, s. 327.

(28) M. Canard, Mélanges Gaudefray-Demombynes, Un traité entre Byzance et l'Égypte au XIII. siècle et les relations diplomatiques de Michel VII. Paléologue avec les sultans mamlûks Balbars et Qalâ'un, Caire, 1935, ss. 213 - 220.

(29) Daha geniş bilgi için bak. A.N. Kurat, IV - XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri, Ankara, 1972.

İslâmiyeti kabul etmiştir⁽³⁰⁾. İlhanlı devletinde ise, 1295 yılına kadar şehzade ve hükümdarlar arasında budist ve hristiyan olanlar vardı. Bu tarihte Gazan Han'ın İslâmiyeti resmî din olarak kabul etmesiyle Cengiz Han'ın Çinasya'daki temsilcilerinden İlhanlı devleti de daha önce uzun süre mücadele ettiği müslüman devletler arasında yerini almıştır. Böylece, Papalar, Avrupa devletleri ve bilhassa şark hristiyanlarının çabaları sonuçsuz kalmıştır.

(30) J. Richard, La conversion de Berke et les débuts de l'islamisation de la Horde D'Or, extrait de la Revue des Etudes Islamiques, Paris, 1968, ss. 174 - 177.